

תביעת צק כשהחותם נתנו כמתנה אישית והמקבל קנה בו

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ובירורי יוחסין

נימוקי דין תורה זה מתוך הנפסק באחד מסניפי בית הדין בבני ברק ובקרית ספר (מודיעין עילית) בשבתו כבוררות וכבית הוראה לממונות במעמד שני צדדים, ע"י דיין יחיד או מותב תלתא

(תיק זה פורסם כבר בחוברות המודפסות של בית הדין)

תיק מס' 2569.

העובדות כהווייתן היו שבעלת חנות בגדי נשים מצאה בשיפוץ החנות מעטפה עם צ'קים מלפני כשנה שלא נפדו, ואחד מהצ'קים הוא של מעכ"ת ע"ס 500 שקלים, ופנתה בעלת החנות אל מעכ"ת בדרישה לשלם את הסך הנקוב מייד, כי הצ'ק בטל מחמת שהתיישן. ומעכ"ת אומר שמעולם לא נכנסו בני ביתו לקנות בחנות ההיא מאומה, ויש כמה צדדים איך הגיע הצ'ק לרשות בעלת החנות. (ומסתבר לו שרשם צ'ק מתנה לאחת מהבנות הנשואות, וזו ככל הנראה קנתה בזה, או בחנות בגדים זו או ממקום אחר שמשם זה הועבר הלאה עד שהגיע לחנות זו). ולמעשה אמר מעכ"ת לבעלת החנות שישלם את כל הסכום בתשלומים או כשיהיה לו כל הסכום בבת אחת, כי אין לו היום את הסכום שנרשם אז בצ'ק אחד. והשאלה היא אם חייב לשלם מיד הכל בכל אופן, או שמותר לדחות ולחלק לתשלומים. ע"כ תורף השאלה.

ובאמת דקודם יש לדון האם באמת מדינא יש חיוב על בעל צ'ק לשלם לחנות את כל הסכום הנקוב בצ'ק, כאשר הצ'ק לא ניתן בתמורה לקבלת דבר ולא נמסר מיד החותם ליד המחזיק בו על מנת שיתן תמורה למישהו. ואח"ז יש לדון בשאלה אם בעל חוב חייב בכל מצב לשלם הכל בבת אחת ומיד.

לגבי הנידון הראשון אמנם יש דיינים שנוקטים במושכל ראשון פשוט שכל מי שחתום על צ'ק והצ'ק הועבר מיד ליד, ברגע שהוא נתבע עליו יש חיוב לשלם. אבל בעיון במקורות ההלכה אין זה פשוט בכלל.

לפי הפוסקים מבואר כמה שיטות מה הסיבה שבעל צ'ק יהיה חייב לשלם, ובסה"כ הסיבות הן שלשה. א: שקנה משהו (דהיינו קיבל תמורה) והתחייב ממון והוא כלול בצ'ק, ומקבל הצ'ק שמחזיק בחזקת החיוב של הקונה ע"י הצ'ק מעבירו מיד ליד. בזה פשוט שאין בעל הצ'ק יכול לטעון "ממך לא קיבלתי" דכבר התחייב, וחיובו נסחר והועבר. ב: שלא היה חייב כלום ולא קיבל כלום בתמורה, אבל מסר צ'ק על מנת שאדם אחר יתן תמורה לאדם שלישי. (דהיינו היה ערב להוצאה). בזה אם אכן התכוין מוסר הצ'ק להיות ערב, כגון שאמר בפירוש שמוסר על דעת כן, או שמקבל הצ'ק (גמ"ח או חנות) לפני שמסר תמורה (הלוואה או סחורה) לאדם השלישי, התקשר ושאלו אם יכבד את הצ'ק והשיב שכן, ועל פיו הוציא. ג: כשלא קיבל תמורה ולא התכוין לערוב למישהו מסויים, אבל זה במקום שמסירת צ'ק מחייב במנהג ובחוק בתור התחייבות לשלם לכל המוציאו (הנקרא בפוסקים שטר ממרני). בזה יש חיוב לשלם אפילו אם הצ'ק היה גנוב, באם הגנב או מי שקיבל ממנו שילם עבורו (כגון שנתן סחורה). ודין זה נקרא בגמרא "תקנת השוק" שמי שקנה חפץ גנוב בלי ידיעה אין הנגב הראשון יכול לתבוע את החפץ אא"כ ישלם לקונה מה ששילם לגנב. והכי נמי צריך לשלם למחזיק הצ'ק תמורת מה שנתן תמורתו, אפילו שהצ'ק היה גנוב.

כעת נחזי אנן, מי שנתן מתנה צ'ק לבר מצוה וביטלו, והלך חתן השמחה וקנה ספר תמורת הצ'ק, מאיזה דין יהיה חיוב על בעל הצ'ק לשלמו? רק מדין הב' או הג', ולא מדין הא'. אולם גם לגבי הסיבה הב' אם בעל הצ'ק לא כתב על מנת לגבות ממנו ולא על מנת שיקנו בזה, הרי לא התכוין לתת ערבות, ודיני ערב מפורשים שצריך אמירה של הערב למלוה ולא מספיק אמירה ללווה, או רישום מפורש שמקבל ע"ע להיות ערב במסירת חתימה זו. ולא בכל היכי תמצוי יש דין ערבות בצ'ק. ומצד הסיבה הג' מה הדין במדינה מתוקנת שרוב החנויות לא מקבלות צ'קים והחוק מגביל את סחירות בצ'קים רק לאופן של פירוט מקבל ונותן וחתימות כל אחד מהם, וזה נסחר שלא כחוק, אשר בימ"ש לא יאשר לבנק לגבותם אם ידע מזה, רק שיש עדיין אנשים שמגלגלים "בשחור". בלי למלא פרטים, להמבואר אין בכלל חיוב לשלמו בכה"ג. ומה הדין אם חתן הבר-מצוה עצמו לא מסר לחנות אלא פונה לנותן הצ'ק שיתן לו מזומן תחת הצ'ק, האם חייב לו? לכל הסיבות לא.

ע"כ בנידוננו צ'ק שלא ידוע איך הגיע לחנות התובעת, אולי כמשכון, אולי כפקדון, וודאי לא מיד מעכ"ת החותם לידיהם, ולא נמסר מידי מעכ"ת בעד שום תמורה שמחייבת, ואולי גם המקבל ממעכ"ת לא מסרו בתמורה. ואולי כבר מכרה החנות את הבגד קודם, ואח"כ הביאה הקונה את הצ'ק כפרעון, וערב שלאחר מתן מעות לא משתעבד בלי קנין מיוחד דלא על פיו היתה ההוצאה. ע"כ לא ברור שיש חיוב לשלם את הסכום הנ"ל. רק אם יוכח שהיתה מכירה בתמורה לצ'ק שניתן מלכתחילה, אז יש מקום שהחיוב חל מדין הב' דהיינו ערבות.

ועתה לנידון הב', היות והצד שבעל הצ'ק חייב לחנות הוא בגלל שהתכוין לתתו כתשלום לחנות אשר המקבלת ממנו תקנה בו, וזה רק מצד ערבות הנ"ל, שרצה על פי הצ'ק שימכרו שמלה לבתו, ולא מסיבת קבלת תמורה ולא מסיבת ממרני, הרי בהלכות ערבות מפורש שהיא מוגבלת בזמן הסביר ואם באים לערב מעבר לזמן הסביר צודק הערב שע"כ לא התכוין לערוב. (ראה בסימן קלא ברמ"א סעיף ד בשם הטור: כי יכול לומר לא נתרציתי להיות ערב אלא עד כאן. ושם בפת"ש סק"ד מ"ש שאם התנה הערב מראש בע"פ אינו חייב יותר). והיות והערבות היא מסירת צ'ק שכולי עלמא יודעים שפג תוקפו לגביה בבנק בעבור 6 חודשים, ה"ז ערבות מוגבלת בזמן של 6 חודשים. ויש לבעל הצ'ק לומר לבעלי החנות כעת איני ערב ע"ז, ולכו לקונה בעצמה שקבלה את הבגד שהיא תשלם.

והיות ולפנים משה"ד מסכים מעכ"ת להמשיך הערבות, ולשלם את הרכישה בלי להכנס לדין ודברים להיפטר, ודאי שביכולתו להתנות ולהתחייב רק באופן הנכון והמתאים לו, ולא חייב לתנאים של בעלת החנות.